

Голас Радзімы

№ 35 (1709)
3 верасня 1981 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЯЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Цана 4 кап.
Выдаецца з 1955 г.

Тысячы школ Беларусі гасцінна расчынілі свае дзверы 1 верасня. Пачаўся новы навучальны год. З асаблівым хваляваннем чакалі гэты дзень хлопчыкі і дзяўчынкі, якім упершыню належала пераступіць парогі ўтульных і светлых класаў. А першакласнікаў сёлета ў рэспубліцы 148 тысяч 600. Акрамя таго, 40 тысяч дзяцей пойдучь у падрыхтоўчыя класы. Менавіта тут, у школе, учарашняй бестурботнай малышні даўдзецца зрабіць свае першыя крокі ў цудоўны свет ведаў. Шчаслівай дарогі, першакласнікі!

Фота Ю. ЗАХАРАВА.

падзеі • людзі • факты

НА КІРМАШ У ЛЕЙПЦЫГ

На восеньскім кірмашы ў Лейпцыгу, які адкрыецца 6 верасня, савецкі раздзел — самы буйны. У ліку яго дзесяці тысяч экспанатаў віднае месца зойме прадукцыя з паметкай «Зроблена ў Беларусі». Гэта новыя мінскія аўтамабілі МАЗ-5549, халадзільнікі «Мінск-12», «Мінск-15», тэлевізары «Гарызонт-728», віцебскія дываны, мастацкія вырабы фабрык сувеніраў.

Вялікія стэнды Акадэміі навук Беларусі. Тут наглядна прадстаўлены працы вучоных рэспублікі, прысвечаныя самым розным праблемам. Асабліва ўвага ўдзелена распрацоўцы і прымяненню торфу, вытворчасці з яго фарбавальнікаў і біялагічна актыўных рэчываў.

У верасні адкрыюцца таксама кірмашы ў чэхаславацкім горадзе Брно, сталіцы Венгрыі — Будапешце, югаслаўскім горадзе Загрэбе, балгарскім — Плоўдзіве. Іх наведвальнікі змогуць пазнаёміцца з работамі многіх навукова-даследчых і вытворчых калектываў Беларусі. У ліку савецкіх вырабаў — мінскі трактар МТЗ-82, самаходны кормаўборачны камбайн КСК-100, франтальны пагрузчык ТО-18 заводу «Ударнік», мінскія і віцебскія станкі, мэбля з Бабруйска, музычныя інструменты з Барысава.

Для савецкай прадукцыі адкрыюць свае выставачныя павільёны Дамаск і Ізмір, Багдад і Нью-Дэлі, дзесяткі іншых гарадоў свету.

3 ВІЗІТАМ У БЕЛАРУСЬ

ГОСЦЬ З ІНДЫІ

Прадстаўнік Індыйска-савецкага культурнага таварыства штата Карнатака рэктар медыцынскага каледжа горада Бангалура, член Індыйскай медыцынскай асацыяцыі Х. Гурупадапа пабываў у Мінску па запрашэнні Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі і Мінскага гарадскога аддзялення Таварыства савецка-індыйскай дружбы. Ён меў сустрэчу ў Міністэрстве аховы здароўя БССР.

Х. Гурупадапа сустрэўся таксама з кіраўнікамі і актывістамі Беларускага таварыства дружбы і гарадскога аддзялення Таварыства савецка-індыйскай дружбы. Адбыўся карысны абмен думкамі па пытаннях далейшага расшырэння і паглыблення культурных сувязей паміж грамадствамі Беларусі і штата Карнатака.

Госць з задавальненнем адзначыў, што за апошнія дзесяць гадоў дзейнасць Індыйскага культурнага таварыства прыкметна актывізавалася. Ён вітаў далейшае развіццё кантактаў паміж Карнатакай і Беларуссю.

Адной з мэт паездкі ў Мінск, заўважыў Х. Гурупадапа, з'яўляецца азнаямленне з сістэмай савецкай аховы здароўя, асабліва ў сельскай мясцовасці. 75 працэнтаў сельскіх жыхароў Індыі ў нейкай меры пазбаўлены медыцынскага абслугоўвання. Краіна цяпер працуе над вырашэннем гэтай складанай праблемы, і вопыт Савецкага Саюза вельмі важны.

Горад-герой Мінск наведалі члены прафсаюза тэкстыльнай, швейнай і гарбарнай прамысловасці ЧССР швачка Яна Пастаркава і прадзілшчыца Яна Кашумберская.

Яны пабывалі ў рэспубліканскім камітэце прафсаюзаў, на камвольным камбінаце. Цёпла прымалі іх і ў вытворчым швейным аб'яднанні «Намсамолка». Госці пазнаёміліся з выдатнымі мясцінамі горада, наведалі музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і мемарыяльны комплекс «Хатынь».

НА ЗДЫМКУ: Яна ПАСТАРКАВА і Яна КАШУМБЕРСКАЯ (у цэнтры).

ДА ЧЭМПІЯНАТА СВЕТУ-82

У Мінску пабывалі члены тэхнічнага камітэта Міжнароднага саюза сучаснага пяцібор'я і біятлону Баціета Міслеці (Італія), Здэнек Кашпер (Чэхаславакія) і Яўген Новакаў (СССР). Мэта іх паездкі — даць заключэнне аб ходзе падрыхтоўкі рэспубліканскага комплексу «Раўбічы» да чэмпіяната свету 1982 года па біятлону, удакладніць трасы маючага адбыцца спаборніцтва.

Пасля заканчэння візіту члены камітэта былі прыняты старшынёй Аргкамітэта чэмпіяната свету па біятлону першым намесні-

кам Старшыні Савета Міністраў БССР У. Міцкевічам. Госці падзякавалі за вялікую работу па падрыхтоўцы да чэмпіяната свету-82, за гасціннасць.

На кармавых плантацыях саўгаса «Сялюты» Віцебскага раёна выпрабавваюцца і асвойваюцца малараспаўсюджаныя перспектывныя сарты розных культур. Многія з іх далі выдатны ўраджай. Напрыклад, з гектара баршчэўніка Сасноўскага за два ўкосы атрымалі па 600 цэнтнераў сіласнай масы. У наступным годзе гэтая шматгадовая культура будзе вырошчывацца ўжо не на сарака, а на 100 гектарах. Сярод наваасялаў саўгасных доследных плантацый — жывакоств шурпаты, галега ўсходняя, сахалінская грэчка і іншыя расліны, якія даюць багаты ўраджай пажыўнай і добра спажываемай жывёлай зялёнай масы.

НА ЗДЫМКУ: галоўны аграном саўгаса М. БУРЭЎСКІ (злева) і садавод М. ЖУРАЎ аглядаюць насенную плантацыю сахалінскай грэчкі.

ГАРЫЗОНТЫ НАВУКІ

УБУДАВАНАЯ АНТЫСТАТЫКА

Кандыдыянеры ў дэхах зборкі мікраэлектроннай апаратуры адсоеваюць з паветра амаль усю вільгаць — гэтага патрабуе тэхналогія. Аднак перасушаная атмосфера пагражае непрыемнасцям: адзенне рабочых, нават вырабленае з натуральных тканін, электрызуецца, назапашвае статычныя зарады такой велічыні, якія, сцякаючы з рук рабочага, выводзяць апаратуру са строю. Ні антыстатыкі, ні іншыя сродкі не давалі жадаемага выніку.

Спецыялісты Інстытута агульнай і неарганічнай хіміі Акадэміі навук Беларусі прапанавалі аздабці рабочыя месцы зборшчыкаў электраправодным вуглеластыкам, які здымае статычную электрычнасць. Ён можа выкарыстоўвацца і ў памяшканнях тэкстыльных прадпрыемстваў, дзе праца таксама назапашвае магутныя зарады.

І ГРУЗЧЫК, І АПЕРАТАР

Першую доследную партыю робатаў вырабіў Магілёўскі доследна-эксперыментальны завод сродкаў аўтаматызацыі і механізацыі. Выпускаемыя ім механічныя грузчыкі могуць працаваць на падвясных канвеерах, каля асобных металаапрацоўчых станкоў. Іны здольны падымцаць і падаваць дэталі, грузы вагой да 63 кілаграмаў. Маніпулятар легка перанесці, навесіць ля патрэбнага рабочага месца. Першая партыя такіх маніпулятараў зроблена па заказе машынабудаўнікоў «Гомсельмаша». Прадпрыемствам сельскагаспадарчага машынабудавання пастаўлена доследна-прамысловая партыя робатаў, якія скарацілі ручную працу на штампавачных аператывах. Механічны рабочы сам бярэ жалезны ліст, кладзе яго на штамп, уключае прэс, здымае гатовую дэталю, а затым прыбірае адходы металу. Ён працуе з хуткасцю да сарака хадоў у мінуту. У гэтай пяцігодцы завод асвоіць выпуск робатаў-зваршчыкаў, маляроў, зборшчыкаў.

ТАЙНЫ СВЕТУ ПАЎПРАВАДНІКОЎ

Новую з'яву ў прыродзе так званых празрыстых паўправаднікоў выявілі вучоныя Інстытута фізікі Акадэміі навук Беларусі. Аказалася, што лазернае абпраменьванне штучных крышталю робіць уплыў на іх уласнае святленне, якое выклікаецца электрычным полем. Гэты эфект дапамог удакладніць будову атамных рашотак паўправаднікоў і размяшчэнне іх энергетычных узроўняў. Выкарыстанне новай з'явы дапаможа ў стварэнні эфектыўных аптычных прыбораў, квантавых генератараў, новых элементаў сонечных батарэй, каларовых лазерных тэлевізараў і іншых канструкцый, дзе немагчыма абысціся без празрыстых паўправаднікоў.

ВЫЗНАЧАНА XXVI З'ЕЗДАМ КПСС

НОВЫЯ ГАРАДЫ НА КАРЦЕ КРАІНЫ

— Горадабудаўнічая стратэгія нашай дзяржавы на будучае дзесяцігоддзе будзе вызначацца развіццём малых і сярэдніх гарадоў, будаўніцтвам новых і абмежаваннем росту буйных прамысловых цэнтраў, — сказаў у гутарцы з карэспандэнтам АДН Аляксандрам ДЗЕДУЛАМ дырэктар Цэнтральнага інстытута горадабудаўніцтва прафесар Уладзімір БЕЛАУСАУ.

— Такі падыход поўнасцю ўзгадняецца з Асноўнымі на-прамкамі эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1981—1985 гады і на перыяд да 1990 года. Вопыт мінулых гадоў паказваў, што менавіта такім шляхам можна паспяхова вырашаць многія праблемы, выкліканыя высокімі тэм-памі урбанізацыі ў краіне. За апошнія 10 гадоў коль-касць грамадзян у нас павялі-

чылася на 32 мільёны чалавек і дасягнула 168 мільёнаў. Гэты рост у найбольшай ступені закрануў малыя, сярэднія і новыя гарады, дзе была размешчана большасць з 3 200 буйных прамысловых прадпрыемстваў, пабудаваных за гэты перыяд. У сувязі з інтэнсіўным прамысловым развіццём па колькасці насельніцтва некаторыя гарады значна павялічы-ліся, напрыклад, Набярэжныя

КЛОПАТ АБ НАЙБОЛЬШ ВАЖНЫМ ДЗЯРЖАВА БЯРЭ НА СЯБЕ

ЗА ЧЫЙ КОШТ?

Рабочы Мінскага гадзінні-кавага завода Мікалай Злоб-іч і яго жонка Раіса не змаглі поўнасцю адказаць ні на адно з чатырох пытанняў, якія я ім задаў, хоць усе яны мелі адносны да іх сямейнага бюджэту. Мяне цікавіла, колькі каштавала дзяр-жаве іх трохпакаёвая кватэ-ра, у што абыходзіцца наву-чанне іх старэйшага сына ў школе і ўтрыманне малодша-га ў дзіцячым садзе, а такса-ма лячэнне, калі каму-не-будзь з іх даводзіцца звяр-тацца да ўрача.

— Мы можам толькі ска-заць, колькі плацім за ква-тэру і за знаходжанне сына ў дзіцячым садзе. А ў што гэта абыходзіцца дзяр-жаве, таксама, як і бясплат-ныя для нас адукацыя і ля-чэнне, не задумваліся, — ска-заў Мікалай і параў ўзвяр-нуцца ў гарсавет: там, маў-ляў, лепш ведаюць.

У выканаўчым камітэце Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў мне рас-казалі, што будаўніцтва ад-наго квадратнага метра жыл-ля каштуе крыху больш за 160 рублёў. Значыць, на кватэру Злобічаў плошчай 67 квадратных метраў, якую яны атрымалі, затрачана звыш 10 тысяч рублёў.

Жылы фонд горада скла-дае 17,6 мільёна квадратных метраў — у сярэднім 12 квадратных метраў на чала-века. Кватэры гараджане ат-рымліваюць бясплатна, а квартплата разам з каму-нальнымі расходамі не пера-вышае трох працэнтаў бюд-жэту рабочай сям'і. Яна па-крывае толькі трэць затрат на ўтрыманне жыллага фонду, і таму каля палавіны гарад-скога бюджэту выдзяляецца на фінансаванне жыллёва-камунальнай гаспадаркі.

Усе віды адукацыі ў СССР, як вядома, бясплат-ныя, студэнты інстытутаў і тэхнікумаў атрымліваюць дзяржаўныя стывендыі, а школьнікі першых пяці кла-саў — нават бясплатныя пад-ручнікі.

Месячная плата за знахо-джанне дзіцяці ў дзіцячым садзе хістаецца ад 5 да 12,5 рубля ў залежнасці ад узроў-ню даходаў сям'і. Грошы, што ўносяць бацькі, пакры-ваюць толькі пятую частку расходаў на ўтрыманне дзя-цей у дзіцячых садах і яслях, астатняе бярэ на сябе дзяр-жава.

Калі вы захварэлі, дастат-кова набраць нумар тэлефо-на, і ўрач прыедзе да вас на дом. Яго візіт, а пры не-

Да пачатку новага навучальнага года школьнікі беларускай сталі-цы атрымалі шмат падарункаў. Першага верасня ў пяці новых школах Мінска за парты сядуць звыш 6 тысяч дзяцей. Работнікі паліграфічнага камбіната надрукавалі для іх каля 5 мільёнаў пад-ручнікаў, якія, дарэчы, выдаюцца ім бясплатна. А рабочыя скур-галантарэйнай фабрыкі парадавалі дзятву прыгожымі і зручнымі ранцамі, сумкамі, партфелямі.

НА ЗДЫМКУ: новая сярэдняя школа на 1176 месц у мікрараёне Паўднёвы Запад.

Фота У. МЯХЭВІЧА.

Чалны выраслі ў 9 разоў, Ніжневартаўск—у 8, Усць-Ілімск—у 5 разоў.

Новыя гарады, а іх за апошняе дзесяцігоддзе з'явілася каля двухсот, узніклі, як правіла, на базе невялікіх пасёлкаў. Выключэнне складае хіба што Сібір.

Увогуле Сібір і ў эканамічным, і ва ўрбанізацыйным плане пакуль застаецца самым дынамічным раёнам. Штогод тут з'яўляецца звыш 10 новых гарадоў. З адкрыццём скразнога руху на будамай цяпер Байкала-Амурскай магістралі пачнецца новы этап гаспадарчага асваення рэгіёна. У зоне БАМа з'явіцца многа новых гарадоў, праекты якіх цяпер распрацоўваюцца ў архітэктурных майстэрнях краіны. Усе яны будуць выкананы ў так званым «паўночным варыянце», гэта значыць у праектах жылых і грамадскіх будынкаў, у планіроўцы гарадоў будуць максімальна ўлічаны экстрэмальныя прыродна-кліматычныя ўмовы краю.

У адзінаццатай пяцігодцы на карце краіны з'явіцца і цэлы шэраг невялікіх гарадоў так

званага энергетычнага профілю. Яны вырастуць па суседству з новымі цеплавымі і атамнымі электрастанцыямі. Гарады будуць мець надзейную транспартную сувязь з буйнымі прамысловымі цэнтрамі. Пазней яны, магчыма, стануць шматфункцыянальнымі.

Перанаселеная і найбольш урбанізаваная еўрапейская частка краіны ў горадабудаўнічых адносінах і ў перспектыве будзе развівацца галоўным чынам на базе невялікіх пасёлкаў. Новыя гарады будуць з'яўляцца тут краіне рэдка, таму што ў гэтым густанаселеным рэгіёне практычна не засталася свабодных плошчаў для закладкі новых гарадоў. Акрамя таго, тут складалася пэўная інфраструктура, укараненне ў якую новага горада можа парушыць наладжаныя сувязі.

— Можна, такім чынам, сцвярджаць, што час гарадоў тыпу Шайчэнка, Наваі або, скажам, Нарыльска, што ўзніклі «на голым месцы», адышоў у нябыт?

— Стварэнне горада на неабжитай тэрыторыі — надзвычай дарагая і адказная справа.

Таму калі ёсць магчымасць размясціць новы прамысловы комплекс або электрастанцыю на асвоенай у горадабудаўнічых адносінах плошчы, не ствараючы пры гэтым перагружак на сферы заселенасці, то такой магчымасцю трэба карыстацца.

Аднак гэта правіла, будучы абавязковым для еўрапейскай часткі краіны, вельмі ўмоўна для Сібіры. Тут і ў перспектыве горадабудаўнічую стратэгію будуць вызначаць прыродныя багацці краю. Поўнач Сібіры, як вядома, увогуле мала заселена. Таму пры закладцы новых гарадоў будаўнікі і архітэктары будуць не прыстаўвацца да існуючай інфраструктуры, а ствараць яе.

— Чым вы тлумачыце той факт, што лік гарадоў-гігантаў у нашай краіне за апошнія 10 гадоў падвоіўся?

— Сапраўды, у 1970 годзе ў нас было 10 гарадоў-мільянераў, цяпер — 20. Думаю, што і гэта не мяжа. Па ліку гарадоў-мільянераў Савецкі Саюз займае цяпер трэцяе месца ў

свеце (пасля ЗША і Кітая). У бліжэйшыя гады яшчэ некалькі гарадоў увойдуць у разрад мільянераў. Адбываецца гэта як натуральным шляхам (за кошт росту насельніцтва, а значыць, і горада), так і з-за недахопу ў размяшчэнні горадаўтвараючых элементаў. Толькі ў Маскве і Ленінградзе заканадаўча забаронена новае прамысловае будаўніцтва. Ва ўсіх іншых вялікіх гарадах абмежаванні вельмі ўмоўныя. Гэта як нельга на руку міністэрствам і ведамствам, якім дадзена права самі выбіраць месца для новых вытворчасцей дробнага маштабу (не больш трох мільёнаў рублёў у вартасным выражэнні). Нярэдка яны спыняюць свой выбар на тых гарадах, дзе ўжо ўсё ёсць: развітая бытавая інфраструктура, уключаючы і жыллё, наладжаныя транспартныя сувязі, магутная будіндустрыя, сістэмы энерга- і водазабеспячэння. Такі падыход не толькі стымулюе рост вялікіх гарадоў, ператвараючы іх у гарады-гіганты, але і стварае нямала цяжкасцей у вырашэнні многіх гарадскіх праблем.

Ва ўсіх адносінах было б мэтазгодна распаўсюдзіць практыку размяшчэння буйных прамысловых комплексаў і на дробныя прадпрыемствы і гаспадаркі. Справа ў тым, што выбарам месца для буйных вытворчасцей займаецца Дзяржплан СССР. Натуральна, перш чым паставіць кропку на карце, ён улічвае ўсе фактары ўплыву новага прадпрыемства на сферу засялення. І ў тым, што выбар месца для буйных прадпрыемстваў часцей за ўсё падае на пасёлкі і невялікія гарады, адбываецца пэўны падыход да данай праблемы.

На жаль, на рост вялікіх гарадоў аказвае сур'ёзны ўплыў і існуючая традыцыя лічыць іх найбольш зручным месцам жыхарства. Што гэта не так, сёння мала хто аспрэчвае. Аднак, каб у гэтым пераканаць і мігрантаў, якія накіроўваюцца, як правіла, у вялікі горад, трэба ў невялікіх і новых гарадах не толькі будаваць прадпрыемствы, але і ствараць усе зручнасці для жыхароў. Гэта адна з цэнтральных задач савецкага горадабудаўніцтва ў будучым дзесяцігоддзі.

абходнасці і кансультацыі урачоў-спецыялістаў, і аперацыя, і стацыянарнае лячэнне для кожнага савецкага чалавека бясплатныя. У Мінску больш двух дзесяткаў буйных балніц, звыш ста паліклінік. На кожныя 10 тысяч жыхароў прыпадае больш за 60 урачоў.

Значныя асігнаванні выдзяляюцца штогод на кампенсацыю розніцы паміж даходамі гарадскога грамадскага транспарту і расходамі на яго ўтрыманне. Кошт праезду ў мінскім трамваі — 3 капейкі, аўтобусе і тралейбусе — 4 капейкі.

Загадчык фінансавага аддзела Мінскага гарвыканкома Мікалай Смірноў адзначаў яшчэ адну акалічнасць. Расходы дзяржавы на патрэбы насельніцтва з кожным годам узрастаюць. Гэта выклікана тым, што, напрыклад, павялічваецца сярэдняя плошча кватэр, паляпшаецца іх аддзелка, павышаецца зарплата работнікам асветы і аховы здароўя, з'яўляецца больш камфартабельны і больш бяспечны, а значыць, больш дарагі транспарт і г. д. Аднак і кватплата, і транспартныя тарыфы ў СССР ужо доўгія гады застаюцца нязменнымі.

Месячная зарплата Мікалая і Раісы Злобічаў складае 300 рублёў (гэта крыху менш сярэдняга ў СССР ужо ў 1980 годзе), а ўсё гэта даход — 3600 рублёў. Між іншым, як падлічыў я пасля візіту ў гарвыканком, з улікам паслуг і льгот, якія дзяр-

жава прадаставіла ім бясплатна, яны дадаткова «зрасходавалі» яшчэ звыш 11,5 тысячы рублёў. Вядома, трэба мець на ўвазе кошт іх новай кватэры. У сярэднім жа выплаты і льготы з грамадскіх фондаў спажывання ў разліку на сям'ю з чатырох чалавек склалі летась 1660 рублёў. К 1985 году гэта лічба ўзрастае да 2 тысяч рублёў.

Прычым гэтыя выплаты і льготы з кожным годам павялічваюцца. Камуністычная партыя і Савецкая дзяржава лічаць сваёй галоўнай задачай (на прайшоўшым нядаўна XXVI з'ездзе КПСС гэта было пацверджана зноў) забеспячэнне няўхільнага росту дабрабыту савецкіх людзей. Развіваючыся з Мікалаем і Раісай, я задаў ім яшчэ адно пытанне, якое мне часта даводзілася чуць ад прыезджакучых у СССР замежных турыстаў:

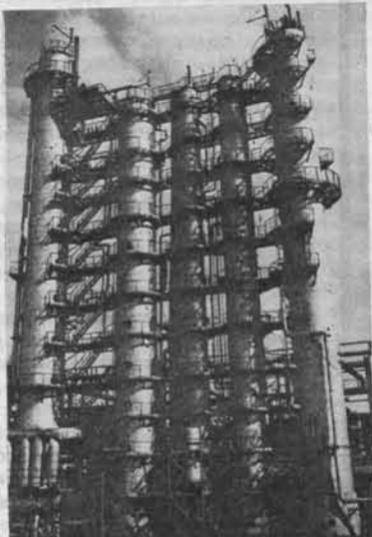
— Цяпер вы яшчэ маладыя, поўныя сілы, але прыйдзе час, калі вы пойдзеце на пенсію. Якую частку сваіх даходаў вы адкладваеце на «чорны» дзень?

Мікалай і Раіса ўсміхаюцца:

— Шчыра кажучы, такая думка ніколі нам не прыходзіла ў галаву. Мы адкладваем грошы толькі для буйных пакупак. Ведаем, што атрымаем ад дзяржавы пенсію, якой хопіць, каб жыць бяспедна.

Ігар АСІНСКІ.

НАФТАГРАД НА ДЗВІНЕ

ЗДРАЎНІЦЫ ДЛЯ СЯЛЯН

Пяты год дзейнічае міжкласны санаторый «Бярэсце» ў Брэсцкім раёне.

У «Бярэсці» лечачь сардэчна-сасудзістыя і нервовыя захворванні. Для гэтага ёсць усё неабходнае: розныя лячэбныя кабінеты, лабараторыі, плавальны басейн з падводным душам-массажем, кабінет лячэбнай фізкультуры, сауна, інгаляторыі... Да паслуг адпачываючых лодачная станцыя, бібліятэка, кіназала, пакой адпачынку, дзе можна пагуляць у настольныя гульні, паглядзець тэлевізар.

Санаторый расшыраецца. Закачываецца будаўніцтва яшчэ аднаго корпуса — дванаццаціпавярховага, пасля ўводу ў строй якога здраўніца будзе прымаць адначасова 500 адпачываючых. У пакоях, разлічаных на аднаго, двух або трох чалавек, прадугледжаны ўсе выгоды.

Недалёка ад возера Раганнянскага адкрыты вялікія запасы вельмі рэдкіх «каралеўскіх» гразей. Яны асабліва добрыя

для лячэння захворванняў саставаў і перыферычнай нервовай сістэмы. Нядрэнна зарэкамендавала сабе і мясцовая мінеральная вада. Таму намечана пабудаваць яшчэ водагразды лячэбніцу, пітны бювет, пасля ўводу якіх можна будзе лячыць і іншыя захворванні.

На возеры заканчваецца будаўніцтва магутнага душа-касакада — вельмі эфектыўнага сродку, які танізуе нервовую сістэму і суставы.

Для сельскіх працаўнікоў рэспублікі цяпер функцыянуюць таксама дамы адпачынку «Паўлінка» ў Ялце, «Рэчанька» ў калгасе «Слава працы» Дзятлаўскага раёна, прафілакторыі ў калгасах «Рассвет» Кіраўскага і імя Кірава Слуцкага раёнаў. На поўдні краіны арандуецца шэраг баз. У Сочы пры гасцініцы «Алімпійская» адкрыты пансіянат санаторнага тыпу.

У Дзятлаўскім раёне адкрыты радонавыя крыніцы, блізкія па свайму саставу да крыніц Цхалтуба, і там намечана пабудаваць санаторый.

Сёмага чэрвеня 1958 года каля вёскі Слабада, што за дванаццаць кіламетраў ад старажытнага горада Полацка, быў закладзены калок для палаткі. Тысячы маладых людзей з усіх куткоў нашай вялікай краіны прыехалі на будаўніцтва нафтагіганта, які цяпер ведаюць ва ўсім свеце. А разам з нафтаперапрацоўчым тут вырасталі іншыя прадпрыемствы, прыгожыя жыллыя дамы, камбінаты бытавога абслугоўвання, магазіны, школы... Цяпер Наваполацк — адзін з самых прыгожых гарадоў Беларусі.

НА ЗДЫМКАХ: помнік першай палатцы; такой стала вуліца Маладзёжная—першая ў Наваполацку; адзін з аб'ектаў вытворчага аб'яднання «Наваполацкнафтааргсінтэз»; ветэраны будаўніцтва горада на Дзвіне; гэтыя драўляныя скульптуры на радасць дзецям зроблены мясцовымі ўмельцамі.

Фота С. КРЫЦКАГА.

**ДУМКИ І МЕРКАВАННІ ЗАРУБЕЖНЫХ ВУЧОНЫХ,
ЯКІЯ БЫЛІ УДЗЕЛЬНІКАМІ ВЫСТАЎКІ «СПЕКТР-81»**

КАНТАКТЫ НЕАБХОДНЫ

Міжнародныя выстаўкі служаць сёння не толькі абмену інфармацыяй і вопытам у розных галінах навуковых ведаў. Яны садзейнічаюць таксама ўсталяванню дзелавых кантактаў паміж спецыялістамі і фірмамі, спрыяюць развіццю міжнародных гандлёвых сувязей, навукова-тэхнічнаму прагрэсу, узаема-разуменню паміж народамі.

Нядаўна на флашгоках над уваходам у мінскі Палац спорту развяваліся флагі васьмі краін свету: Аўстрыі, Вялікабрытаніі, Нідэрландаў, ЗША, Францыі, ФРГ, Швейцарыі і Японіі. У нашым горадзе праходзіла міжнародная спецыялізаваная выстаўка «Спектр-81». 33 фірмы дэманстравалі спектрметрычнае і спектрафотаметрычнае абсталяванне. Выстаўку наведалі каля 10 тысяч чалавек з 300 гарадоў Савецкага Саюза.

У мінскім Палацы спорту пад адным дахам сабраліся прадстаўнікі многіх краін свету і ў атмасферы дружбы і ўзаема-разумення гутарылі, гарача спрачаліся, абменьваліся думкамі па праблемах навукі, якая прызначана для мірнага жыцця, для будучыні без войн. Прадстаўнікі розных краін падзяліліся сваімі думкамі, уражаннямі аб Мінску, аб дасягненнях беларускай навукі, аб міры.

Фрэнк ШЭЛІНДЖЭР, прадстаўнік фірмы «Інструментэйшн Лэборэтары» (Аўстрыя).

Я і мае калегі, як прадстаўнікі дзелавых колаў, лічым, што такія выстаўкі вельмі патрэбны цяпер, калі міжнародная абстаноўка так напружана. Трэба, каб людзі розных краін сустрэліся для рашэння мірных задач. У Мінску мы мелі магчымасць наладзіць новыя кантакты, якія павінны быць карыснымі і для нас, і для савецкага боку.

Уільям КЕІН, тэхнічны дырэктар у СССР фірмы «Рэнк Ксеракс» (Вялікабрытанія).

Безумоўна, выстаўкі такога тыпу, калі сустракаюцца людзі з розных краін свету, дапамагаюць пераходзіць ад кантактаў паміж спецыялістамі да ўзаема-разумення і дружалюбных адносін паміж народамі і краінамі.

У час работы выстаўкі мы кожны дзень сустракаліся з беларускімі вучонымі, інжынерамі, тэхнікамі. Нам было вельмі прыемна весці з імі навуковыя дыскусіі. Вашы спецыялісты добра ведаюць сваю справу. Адначасна таксама, што выстаўка была добра арганізавана. Кіраўніцтва, рабочыя заўсёды аказвалі нам любую дапамогу ў арганізацыі стэндаў.

Джон А. КАРТЭР, камерчаскі дырэктар фірмы «Берд» (Нідэрланды).

Я лічу, што нашы экспанаты былі добра прыняты беларускімі спецыялістамі за іх высокую якасць. Значыць, ёсць перспектывы для далейшых кантактаў з навуковымі ўстановамі Беларусі, якія будуць купляць наша абсталяванне.

Становішча ў свеце сёння вельмі напружанае. І кантакты, якія акрэсліліся ў час работы гэтай выстаўкі, калі людзі з розных краін свету ўдзельнічалі ў абмеркаванні ўзаемацікавых праблем, у дыскусіях, лекцыях, дэманструюць усяму свету, што мір патрэбен усім.

Эдвард УНАНІЯН, кіраўнік фірмы «Эдка Інтэрнэшнл» (ЗША).

З байкотам амерыканскай адміністрацыі ў адносінах да вашай краіны ў ЗША былі не згодны многія фірмы і кампаніі. Амерыканскі народ, як і савецкі, хоча жыць у міры і дружбе з усімі народамі свету. Я веру, што ўдзел у выстаўках, падобных на тую, што праходзіла ў Мінску, гандаль паміж нашымі краінамі будучы ўмацоўваць узаемаадносінны і дружбы паміж нашымі народамі. Мы абмяняліся не толькі ведамі, таварамі, але і садзейнічалі атмасферы ўзаема-разумення паміж амерыканскім і савецкім народамі.

Мае сустрэчы з беларускімі спецыялістамі былі вельмі цікавымі і карыснымі. Шчыра гаворачы, я і не чакаў нічога іншага. Заўсёды быў перакананы ў тым, што вучоныя, якія ўпершыню стварылі спадарожнік зямлі, знаходзяцца на вельмі высокім узроўні ведаў.

Хорст ЛІН, кіраўнік фірмы «Лін-электронік» (ФРГ).

У Мінску я зноў перакананаўся ў тым, што, нягледзячы на розніцу сацыяльных сістэм, нашы краіны заўсёды могуць знайсці агульную мову. Хачу адзначыць, што наша навуковае супрацоўніцтва мае добрыя перспектывы. Я ўжо бываў у вашай краіне, удзельнічаў у іншых выстаўках. Прыязджаю ў СССР не толькі для вырашэння камерцыйных задач, але яшчэ і таму, што люблю вашу краіну, вашых гасцінных людзей.

Міямота ФУМІО, прадстаўнік фірмы «Токіо Бозкі» (Японія).

Наша фірма ўжо 20 гадоў супрацоўнічае з вашай краінай на дружалюбнай, узаемавыгаднай аснове. Мы пастаўляем у Савецкі Саюз прыборы, а ад вас вязём у Японію марганец, хром і іншую сыравіну. Хацелася б, каб і ў будучым адносіны паміж нашымі краінамі і супрацоўніцтва развіваліся на ўзаемавыгаднай дружалюбнай аснове.

Інтэрв'ю запісаў Г. ГУСЕУ.

НОВАЯ амерыканская адміністрацыя во главе с президентом Р. Рейганом и государственным секретарем генералом А. Хейгом развернула шумную пропагандистскую кампанию против Советского Союза. В качестве обвинения выдвигается якобы причастность СССР к «международному терроризму». Правительство США включает в это понятие революционные и национально-освободительные движения в мире, борьбу народов против диктаторских режимов, колониализма и неоколониализма.

Американский советолог профессор Р. Пайпс, занявший в Белом доме официальное положение советника по вопросам отношений с Советским Союзом, послеподвинул «научную базу» под это обвинение. Выступая в роли ученого, объективного исследователя «источков» большевизма, Р. Пайпс пытается представить В. И. Ленина и его сторонников преемниками русских народолюбцев-террористов С. Нечаева, П. Ткачева и др., у которых большевики при создании своей партии якобы заимствовали идею централизованной заговорщической, оторванной от народа интеллигентской организации и террористические методы борьбы. В одной из своих «исторических» работ Р. Пайпс представляет молодого В. И. Ленина, прибывшего в 1893 го-

дом применения и сочетания самых различных форм революционной борьбы, как мирных так и немирных, вкладывая в понятие «немирная форма» борьбы совершенно иной смысл, чем террористы-народники и социалисты-революционеры: не отдельные террористические акты против тех или иных представителей господствующего класса, а широкие революционные действия народных масс, направленные на свержение эксплуататорского строя.

«Индивидуальный террор», — писал В. И. Ленин в связи с начавшейся первой русской революцией 1905 года, — это порождение интеллигентской слабости, отходит в область прошлого. Вместо того, чтобы тратить десятки тысяч рублей и массу революционных сил для убийства какого-нибудь Сергея (вел. князя Сергея Александровича, генерал-губернатора Москвы. — В. Е.)... для убийства «от имени народа», — вместо этого начинаются военные действия вместе с народом.

В ноябре 1916 года в выступлении на съезде швейцарской социал-демократической партии В. И. Ленин еще раз определенно высказался об отношении русских марксистов к тактике индивидуального террора и массовой революционной борьбы пролетариата: «...мы убеждены, что опыт революции и контррево-

В. И. ЛЕНИН О ТЕРРОРИЗМЕ И РЕВОЛЮЦИОННОЙ БОРЬБЕ

ФАКТЫ ПРОТИВ ВЫМЫСЛОВ

ду в Петербург (бывшая столица России, ныне Ленинград), «страстным поклонником террора» (!).

Каково же в действительности было отношение В. И. Ленина к терроризму? Чтобы понять это, лучше всего обратиться к его трудам и биографической хронике.

Теперь уже стали общеизвестными слова 17-летнего гимназиста Владимира Ульянова, сказанные сразу же после гибели старшего брата Александра, участвовавшего в организации покушения на царя Александра III в 1887 году: «Нет, мы пойдем не таким путем. Не таким путем надо идти». Молодой В. И. Ленин категорически отверг и осудил террористический метод борьбы.

Еще до приезда в Петербург, изучая труды К. Маркса и Ф. Энгельса, самостоятельно проводя глубокие исследования в области социально-экономической истории России, В. И. Ленин стал убежденным марксистом. Создавая революционную марксистскую партию рабочего класса в России, он руководствовался теорией и практикой научного коммунизма, марксистской идеей всемирно-исторической роли пролетариата как создателя социалистического общества. В. И. Ленин отвергал узкозаговорщическую организационную структуру народников и их террористические методы борьбы.

«Русский рабочий, поднявшись во главе всех демократических элементов», — писал В. И. Ленин еще в 1894 году, — свалит абсолютизм и поведет русский пролетариат (рядом с пролетариатом всех стран) ПРЯМОЙ ДОРОГОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ БОРЬБЫ и победоносной социалистической революции».

Террористические методы борьбы народников, а впоследствии их идейных преемников — социалистов-революционеров В. И. Ленин определял как специфически интеллигентский способ борьбы. Непригодность террора, писал он в 1902 году в статье «Революционный авантюризм» о террористической тактике социалистов-революционеров, доказана опытом русского революционного движения. Террор, по его словам, был заговором интеллигентских групп, мстью отдельных лиц. Он был совершенно не связан ни с каким настроением масс, не подготавливал никаких боевых руководителей масс. Террор был результатом — а также симптомом и спутником — неверия в восстание, отсутствие условий для восстания. Склонность социалистов-революционеров к террору «связана самой тесной причинной связью с тем фактом, что они с самого начала стали и продолжают стоять в стороне от рабочего движения, не стремясь даже сделать партию ведущего свою классовую борьбу революционного класса».

Как марксист, глубоко и всесторонне изучавший опыт революционной освободительной борьбы трудящихся, особенно первой пролетарской революции — Парижской Коммуны 1871 года, задуманной внутренней и международной реакцией, В. И. Ленин решительно выступал против общих нравоучительных проповедей о том, что насилие, принуждение, гражданская война являются злом, независимо от того, кем и в каких целях применяются. «Марксист, — писал он, — стоит на почве классовой борьбы, а не социального мира. В известные периоды острых экономических и политических кризисов классовая борьба развивается до прямой гражданской войны, т. е. вооруженной борьбы между двумя частями народа. В такие периоды марксист обязан стоять на точке зрения гражданской войны. Всякое моральное осуждение ее совершенно недопустимо с точки зрения марксизма». В. И. Ленин как марксист, будучи сторонни-

люции в России подтвердил правильность более чем 20-летней борьбы нашей партии против террора, как тактики... мы связали борьбу против терроризма с многолетней, начавшейся за много лет до декабря 1905 года, пропагандой вооруженного восстания».

После победы Октябрьской социалистической революции 1917 года в России буржуазная пропаганда обвинила большевиков в жестокости, в «кровавых расправах» со всеми инакомыслящими. Однако исторические факты свидетельствуют об обратном: на путь вероломства и неприкрытого насилия по отношению к молодой Советской республике встал весь контрреволюционный лагерь.

С первых же дней существования Советской власти большевики делали все возможное, чтобы избежать применения насилия даже к тем лицам, которые выступали против революции. Так, проявив мягкость и великодушие к прямым политическим противникам, борющимся с революцией, Советское правительство освободило под честное слово отказ от вооруженной борьбы с Советской властью не только министров Временного (буржуазного) правительства и сражавшихся у Зимнего дворца (бывшая царская резиденция в Петербурге) юнкеров, но даже главаря контрреволюционного мятежа генерала Краснова. Однако большинство из этих людей, нарушив свое обещание, тотчас вновь стали с оружием в руках бороться против Советской республики.

Террор против молодого, еще не окрепшего Советского государства и его вождей развязали контрреволюционный лагерь внутри страны и выступившие в его поддержку иностранные интервенты. Его первыми жертвами стали руководящие деятели большевистской партии Володарский, Урицкий, был тяжело ранен В. И. Ленин. Окруженная со всех сторон врагами, Советская республика была вынуждена ответить насилием на насилие. «Всякая революция лишь тогда чего-нибудь стоит», — подчеркнул В. И. Ленин, — если она умеет защищаться, но не сразу революция научается защищаться».

Октябрьская социалистическая революция 1917 года в России была первой пролетарской революцией, научившейся защищаться и защитившей себя. Но еще до окончания гражданской войны, когда необходимость в применении крайних форм насилия к врагам отпала, Советская власть тотчас же отказалась от смертной казни. В докладе о работе ВЦИК (Всероссийский Центральный Исполнительный Комитет) и Совнаркома (Советское правительство тех лет) 2 февраля 1920 года В. И. Ленин говорил: «...как только решительная борьба была закончена, мы сейчас же стали отменять меры, которые во всех других державах применяются бессрочно».

...В настоящее время идеологи антикоммунизма, спекулируя на проблеме насилия и террора, пытаются фактически поставить знак равенства между революцией и контрреволюцией, называя проявлениями «международного терроризма» национально-освободительные революции и движения, направленные против империализма и реакционных режимов. А под предлогом борьбы с «международным терроризмом», говорится в Отчетном докладе Генерального секретаря ЦК КПСС Л. И. Брежнев на XXVI съезде КПСС, наиболее агрессивные круги империализма «поистине задались целью достичь недостижимого — поставить барьер на пути прогрессивных изменений в мире, вернуть себе роль вершителей судеб народов».

Валентин ЕМЕЦ,
кандидат исторических наук.

На рацэ Мухавец.

Фота Э. КАБЯКА.

[Заканчэне.
Пачатак у №№ 33, 34].

ДЗЕНЬ ДОБРЫ, МАМА!

Ад хутара Сцяпана Бебкі да заляшанскіх могілак Максім Калбаска ішоў пануры, стомлены. Якая гэта была для яго дарога, і гаварыць не прыходзіцца. «А што ж ты думаў, цэлае жыццё прабегла, праімчалася. Сцяпан, Сцяпан, і ты мяне папракаеш? Жыццём знявечаным, Волькай падманутай, сынам». Максім Калбаска ўявіў сабе Сцяпана. Кідаў былы сябра яму ў твар словы. Траплялі яны, бы вострыя камяні тыя, у самую душу.

— Табе, Максім, усё п'якучым тут будзе. Трава, вада, шурпатыя бяргавыя-кладкі, усё будзе дакараць... Нідзе не схавашся. Тут твайго нічога няма, адзін успамін. Шукай, не шукай! Вузельчыкі, якія ты пакінуў, няёмальны час пасёк. Смешся, маўляў, з глузду з'ехаў Сцяпан Бебка. Замест радзімы і тэлевізара індыйкаў трымае. Натоміць мяне дзень, сыду ў поле... Мне жыта нашапоча столькі навіні! Я чую, як трава расце, як птушачка ля гнязда свайго шургнула. Дзяцел мне вясёлы марш выстуквае, вавёрка арэхамі частуе, мядзведзь да мяне пагасціць прыходзіць... Не смеяць, лухту перад табой не сыплю... А што ты ўбачыў у сваім тэлевізары, Максім Калбаска? Усё тое ж. Як сvaraцца за ўладу, душаць за грошы? За шкірку адзін другога цягнуць, бо ўсё ім мала, нясмачна, няўтульна, нявесела...

Ішоў босы Максім Калбаска і ўголос успамінаў, спрачаўся, прэчыў Сцяпану: «Дзі, кажаш! Не кідай, браце, камяні ў ціхую сажалку маёй памяці! Не закаламуць маёй вадзі! Ну, і хай сабе я збег, звалачыўся, чужому богу ўсё жыццё маліўся, на зялёныя паперкі ўсё прамяняў. Зямлі роднай адчураўся. А што ты бачыў, Сцяпан Бебка? У мяне аж восем касцюмаў. Абстаноўка ў хаце з'іхотная! Я аж на трох канапах адпачываць змагу. А ты адбіўся ад людзей, і жыццё абгае цябе, Сцяпан! Стаіш ты на беразе рэчкі, а да вадзі аніяк не дакранаешся, індыйчыны бацька! Я свет такі вялікі пачаў. Еўропу трохі, усю Амерыку, у Аргенціне працаваў, у Аўстраліі, у Канадзе — уга колькі, вазьмі палічы! Абышло цябе жыццё, Сцяпан, абышло, не пакаштаваў ты як след яго смакаў, э, не! Схавай свой палец, на мяне не паказвай!»

Ужо змяркалася, калі Максім Калбаска крануў паржавелую брамку могілак. Узышоў на ўзгорчак. Позірк спыняўся на крыжах, помніках. Ён чытаў надпісы, міжволі падлічваючы, колькі ж хадзіў нябожчык па зямлі, спрабаваў успомніць яго твар... Вось і матуліна магіла. Кветкі, пакладзеныя ім два дні назад, пасохлі. Ён згроб іх, паклаў на парослую травой сцежку. Прысеў на невялічкім зэдліку, закрыў вочы. Абахпіў галаву рукамі, заціх... Чуў, як такжае яго сэрца... «Ты спачываеш, матуля, тут трываеце вось гадоў. Хай прынаймяккай будзе табе зямелька родная!» Толькі гады з паўтара і пратрымалася маці пасты ад'езду сына свайго Максіма. Аднаго ліста толькі і дачкалася ад яго. Колькі радасці прынесла пісьмо, прыляцеўшае здалёку... Але не да іх было сыну. Паслаць пісьмо каштавала столькі ж, колькі тры боханы хлеба.

Максім Калбаска дастаў свечку, запаліў яе, паставіў на невялічку талерку. Задумліва патрымаў у руках набітую зямлёю шклянку. Моўчкі патупаў да возера — яно ў пяці хвілінках нетаропкай хады. Амаль да краёў напоўненую пасудзіну паставіў побач са свечкай. «Спатоць смагу, матуля. Горача сёння было, спякота... Вось і твае падарункі, мама. Ты так марыла пакаравацца ў харошай хустцы». Максім Калбаска разгарнуў квяцістую матэрыю і паслаў на парослы травой могільны па-

горак... На хустку насыпаў цукерак, пчээння, жменьку жыта, паклаў даве сямкі хлеба. Развязаў невялічкі скуруны мяшчак, падобны на кісет, высыпаў адтуль зямлю, прамовіў: «Зямелька з маіх сотак, мама. Спорная, добрая. Ты ж наказвала некалі: «Надарыцца такая бяда і не пусціць цябе дадому, то чапляйся за зямлю. З зямлёю ніколі не прападзеш». Маці не разумела, чаму столькі людзей бяжыць у Амерыку. Што яна, такая салодкая, тая Амерыка? Лічыла яна, што грэх вялікі родны кут кідаць. Мо хіба на дзве, тры вясны... «Матуля па табе ой як занудзіцца, казалла яна. Родная старонка цябе не пазнае, не прыме. Дзяўчына каханая ў чаканні стомленым высахне».

жу, што не ведаў! Мо ўсё па-другому б пайшло, інакш жыццё маё і іхняе склалася. А сын харошы, ладны, высокі. Не хваляюся, матуля, але ў гасці не з пустымі рукамі наважыўся, не. З падарункамі. Нікога з заляшанскіх не абышоў, чаго ўжо там. Не голы ж я, не босы, нешта і маю. Калі па шчырасці, я ж думаў, што тут і голяя, і босыя. Любой анучы амерыканскай радзі будучы — вось як яно... А бачыш, ёсць і хлеб і да хлеба».

Максім Калбаска прытуліўся да крыжа, пакланіўся:

— Бывай, матуля, час і мне збірацца ў дарогу, час... Хай табе ветрык калыханку шэпча, спакой твой беражэ... Спачывай, любая!»

Максім Апалянаравіч крапчэй павязаў хустку на пірамідцы

пат. Ён жыццё нашае спазнае. На зуб спрабуе, рукамі да ўсяго дакранаецца. Яму ўсё чыста цікава. Не абмінуў і вёску Млынок, пасядзеў на ганку магазіна ў Прусах, пастаяў з людзьмі, пагаварыў з імі. На будоўлі ў Чаплях пратырчаў ледзь не паўдня. Як жа там жыць, аб чым клапоцяцца, што думаець? Цікава ж! Ледзь жа не паўстагоддзя мінула.

Ідзе Максім Калбаска па паловай сцежачы, сам з сабой гаворку вядзе. Любата навокал, дыхаецца лёгка, спакойна.

— Прыеду я ў Амерыку, адпачну з дарогі, сэрца супакою і сустрэнуся з землякамі. Абсядуць яны мяне, такія роспытны пачнуцца. Я памаўчу трохі, памяркую і вось што ім скажу: «Я стары чалавек і абы што гаварыць не буду».

Вячаслаў ДУБІНКА

ПАПЛАЧ ЛЯ РОДНАЕ КРЫНІЧКІ

Максім Калбаска неадрыўна глядзеў на агеньчык свечкі... Якая дзіўная сіла ў агні, вачэй не адарваць! Загадкавая таямнічасць... Агеньчык бы паглынуў яго, вёў такімі забытымі сцежкамі, кідаў у нябачную прорву... Рассыпаецца на тысячы зіхоткіх часцінак. Як кропля вады... Адна кропелька хуценька высахне, прападзе, а другая ж, наадварот, жыве доўга. Бо знаходзіць яшчэ адну кроплю, а ўдвух яны ўжо сіла. І хутка цяжэ сабе маленькі ручаёк. Максім гаварыў і не пазнаваў свайго голасу. Але хто ж, як не маці выслухае сына.

«Матуля, у Амерыку я надумаў падавацца, калі пачуў, як хваліў яе адзін мужык на Клецкім кірмашы. Так ужо размаляваў — сяляне вакол яго толькі войкалі. Бацьку нашага праглынула віхура першай светнай вайны. Дык вось сабраліся мы ўчацярох. Яцук Сымон з Падрэсся, Ласько Сцяпан з Еўліч, Пеця Кунтыш з Катоў і я. Малаялі сабе такую дзівосную карціну, што хмель браў. Думалі, жыць хораша пачнем, панамі станем, вопратку пекную прыдбаем. Есці будзем, што захочацца і колькі ўлезе. Грошай у нас будзе столькі, што і лічыць іх не трэба. Руку ў кішэню — і кум сабе, і сваат, і ўдачы брат!»

А далей, матуля, пачалася вандроўка па Амерыцы. Такіх, як я, у тыя гады яна праглынала прагна, бо Амерыка хацела як мага хутчэй здзівіць, завалодаць светам. Яна спышалася, і яе ненажэрнае чэрава завадаў, фабрык, ферм патрабавала новых і свежых рук. Асабліва не перабірала: некалі было. Час сам паставіў над лёсам кожнага сваю кропку... Дзіўная яна, тая краіна за сямя морамі. Усяго там многа. Гароды вялікія, шумныя. Людзі ўсё кудзійска спяшаюцца. Баяцца спаўняцца, прыбыць у свіныя галавы...

...Першыя гады ў Амерыцы есці вельмі хацелася. Палохаўся, што мо ніколі і не наемся... Толькі праз два гады той страх прайшоў. Хлеба ёў удосталь. І было гэта якраз перад самай вайною... Вайна, бачыш, ліха яе матары, работу ўсім знайшла...

Я, матуля, богу дзякаваў, што табе не давалося гэтага жахлівага агню адчуць. Нагаравалася ты ўдосталь на сваім вяку, чатырох сыноў, маіх братоў родных, пахавала, наплакалася. Я ж перад самай вайной збіраўся за Волькай прыехаць. Пасля нейкай апантанасці мяне ахапіла. Меркаваў так — трохі грошай яшчэ зараблю, якую лішнюю сотню прыдбаю. Удача прыйшла, шкода кідаць, з месца брацца... А той капейкі заўсёды мала здаецца... Хай яе ліха! А цяпер месца сабе не знаходжу. Сын у мяне, матуля, ад Волькі. Далібог жа, не ведаў! Як перад богам ка-

помніка, ссыпаў да купкі цукеркі, каб птушкі не падзяўблі. Павагаўся трохі, выцягнуў з кішэні металічны круглячок долара і паклаў на вышпаную з торбачкі зямлю Арканзаса...

КАРАВАЙ, КАРАВАЙ, КАГО ХОЧАШ, ВЫБРАЙ...

Мо лепш не чуць табе, Максім Калбаска, песню жней у полі. Без цябе зладзіцца свята зажынак. Пакінь у спакой саспелае жытняе поле. Кожны наліты колас на тваіх далонях — нямы папрок, нябачны ўдар па твайму сэрцу. Ну, здзяцінеў, стары чалавек! Толькі паслухайце, што ён надумаў. Зайшоў на ільняны палетак, зняў піжак, кінуў на зямлю і праляжаў на ім мо больш дзвюх гадзін. Глядзеў на неба, слухаў перазвон залацістых спелых звонікаў. Што і казачы, цудоўны канцэрт — слухай, не наслухаешся, глядзі — не наглядзішся... Мо не хадзіў бы ты ў лес да задумлівых ялін, шумлівых бярозак... Не шукаў казачную кветку ў ночку мясачную, на свята Івана Купалы... Дзе ж толькі не спрабаваў ты яе адшукаць... Скажы сабе праўду — не заціце двая кветка... Няма яе... Праўда, няма.

Час спышаецца, бяжыць па сваіх нябачных сцежках. Колькі ж гасцюеш ты дома, Максіме? Тры дні. Многа гэта ці мала? Хопіць, каб пражыць цэлае жыццё. І ўсё як бы зноўчю. Як бы першы раз пачуць свой дзіцячы крык, дакрануцца першае ў тваім жыцці расы, падставіць свой хлапечы твар першым промням ласкавага сонца. Усё як бы ўпершыню. Хаця ты і сівы, і трохі багаты. Нешта шукаеш, перад некім апраўдваешся.

Бясконцы рой думак. Як цяжка з вамі! Не адчапіцца хаця б на хвіліну, на імгненне. Джаліце балюча, як авадыні ў спякотную пару...

...Усяго ставала Максіму Апалянаравічу за гэты час гасцявання. Але дзіўна змайстравала чалавека прырода. На змену суму спышаецца ўсмешка, настрою прыкраму — ідзе супакой, развага. Апошнім часам Максім Калбаска часцяком сыходзіў з дому. Выберацца рана, да сонца, і агародамі — у лес, да рачулікі. Ідзе, куды вочы глядзяць, душа кліча. Абышоў усё наваколле, дабраўся аж да Радкава, гэта ад Заляшан больш семнаццаці кіламетраў. Апрапуўся проста. Збоку паглядзіш — на пенсіі чалавек, з гарадскога тлуму ў вясковы рай падаўся, каб выратавальным азоном надыхацца.

На самай жа справе ў Максіма Апалянаравіча другі кло-

пачынае садзіцца вакол мяне, бо не на гадзіну мой расказ разлічаны.

Жывуць людзі нядрэнна, куды лепей ранейшага. Няма чаго і раўняць з тым часам. Хата на сям'ю добрая. Ашалеяная, дагледжаная. Вясельная хата, у колеры розныя пафарбаваныя. Пакупная цана такога пяціценка аж дваццаць тысяч рублёў. А мо і таго болей. Агародчык у кожнага свой. Сотак трыццаць, а то і ўсе сорак. Скажу вам, землякі, шчыра, што мець такі пляц — любата. Не трэба і на работу хадзіць.

Пытаецца пра дастатак? Апраўнаюцца сяляне добра, у кожнага ўбор на любое надвор'е, выхадное і будзённае. Хапае і на ногі, і на галаву. Мэбля таксама ўсялякая. Не, у вёсцы жывуць не горай, чым у горадзе, а мо і наадварот. Калі ты старанны і не абібок, не гультаеца, то аніяк не прападзеш. На відным месцы ўсюды красавацца будзеш. Фота тваё пачэпца ля канторы, каштоўнымі падарункамі ўшануюць, ордэнамі і медалямі ўславаць.

У гасцяч колькі быў, то і не палічыць. Пачастункамі людскімі часцяком прытамляўся, ад хмелю як мог бараніўся. Гасцю — пашана і лепшы кавалак... Зойдзеш у хату, вачам тваім усё чыста цікава. Сам гаворыш нешта адчэпнае гасцінным гаспадарам, а вочы бегаюць з цікаўнасцю туды-сюды, з аднаго кутка ў другі. Што ні кажыце, але жыццё ў нашай старонцы вельмі змянілася... Улічыце, такая вайна праляцела там з вогненнай мяцёлкай. Усё ж выпаліла, вынішчыла. У музеі здымкі спаленых вёсак бачыў. Слёзы набягаюць ад такіх відовішчаў... Ну, дык я зноў перайду на сённяшні час. Ага, гаспадыня ўвіхаецца сабе ля печы, а я ж цішжом, неўпрыкмет сунуўся да ложка і асцярожна кранаючы рукамі. Ого, так сабе дзіўлюся: мякенькая пярынка. А я ж, каюся, думаў раней, што спяць усе на саломе. Брахані яшчэ газеты амерыканскія, што ў час рэвалюцыі знішчылі ўсё чыста рэлігійнае: іконы, іконы знеслі ў вялікі двор, аблілі газай і падпалілі. Пакуль ты абразы гарэлі сінім агнём, бальшавікі і спявалі свой партыйны гімн. Дык вось, абразы сваімі вачамі бачыў, маліся, лоб пабі. Нашто ж было так хлусіць?!

Ідзе сабе сівы чалавек па пыльнай сцежцы і ўголос разважае. Максім Калбаска так захапіўся пераказам сваіх уражанняў з гасцявання на радзіме покуль уяўным землякам з Амерыкі, што прамазаў вёску Буракі. Вырасьлі адпачыць на льяных бабах. Сеў, скінуў чаравікі і працягваў далей:

«Пра ежу скажу. Не, не галодны цяперака наш народ. Старанны таму. А працавіты і ў пашане, і ў дастатку. Хапае

ўсім ежы. На гэтым беларус цяперака эканомію не мяркуе. Сала адкроіць вялізны кус і ўтупае яго з хлебам, цыбуляй, соллю так спора, што толькі дзівіся. Або як якіх з паўдзсятка ў патэльно размалоціць, сялянскай каўбасы туды кальцо ўпхне. Чым не каралеўская ежа! У святы альбо на вяселлі, радзінах сталы гнуцца ад страў.

Улетку па ўсіх навакольных вёсках смачная выстава наладжваецца. Падобнага нідзе больш і не ўбачыш. Пад стрэхамі, сонейку боку наставішы, вісяць каўбасы, кумпякі, венджаніна, патрашанка, шпэк. Пакладзеш здзіўленае вока на тую выставу — апетытная, сліна бяжыць. Такая, брат, спакуса бярэ, што, здаецца, дастану з кішэні сцізорык, падкрудуся к кумпячку і шасну споры кавалачак на расмакоўку. Скажу па шчырасці: лепшай венджаніны, чым у нас на Беларусі, нідзе не сустрэнецца. Я ўжо не кажу, якая там разварыстая бульба, гарох, боб апетытны... А гарбузы! З іх столькі страў вытвараюць — пальцаў не хопіць пералік вёсці. Пытаецца пра п'яніц? Чакаў гэтага пытання. Пюць там парознаму, як і ўсюды, па ўсёй зямлі. Адзін меру сваю знае, трымаецца яе, розуму не губляе. П'яніца ж, ён усюды п'яніца. Хай сабе ў Амерыцы, Канадзе ці ў Беларусі. Боек не бачыў. Так, з большага пасварацца, плюнучь са злосці і ў бакі разыдуцца. І ўся табе спрэчка.

Яшчэ я ў скляпы заглядваў. Усяго ўдоставь у беларускага мужыка. Бульбы на зімку вазоў мо дзесяць нарыхтавана, бурак у загарадцы свайго часу каеа. Морква з пясочку выгледвае. А што робіцца з кампотамі, варэннямі, наліўкамі — ну, далі ж бог, сокавы цэх прыватнай старанасці! А колькі ўсяго насолена! У адной кадцы гуркі, у другой квашаная капустачка, памідоры... А яшчэ фасоля мацоная, шчаўе з тменам.

Максім Калбаска ўвайшоў у азарт, крочыў па сцежцы і ўсё гаварыў, гаварыў:

«Слухайце, землякі, слова пра старонку родную. То не байкі, на свае вочы бачыў, на свой зуб кранаў. Я пра ўсё раскажу, без перабольшвання. Не трэба мне, старому чалавеку, падману. А ў студні вада харошая, сцюдзёная. Паспрабуеш некалькі глыткоў — сківіцы прахаладой працінае. Летам у спекату невыцёрпную ў студні лёд боўтаецца. З зімы яго ў лёд трымаюць. Паском напластаюць зверху, пілавіннем ухутаюць, саломай старой пасцельцы, і лядок трымаецца. Касцям лёд у біклагах — лепшы памочнік у полі. Нацягаешся з касою ў спякотную пару па балоце, у хвілінку вольную прыпадзеш да вадзіцы — пі, чешся, сонцу і жыццю дзякуй кажы...»

Нахадзіўшыся за дзень, Максім Калбаска збочваў да рачулікі, апускаў натруджаныя ногі ў ваду, клаўся на траву, закрываў вочы. Бязгучна пытаўся: — Ці ўсё ты раскажаш, Максім Калбаска? Пра слёзы свае, горыч і боль? А ці трэба ім там, у Амерыцы, ведаць пра іх... Слёзы твае на радзіме не спатоляць тугу і трызненне... Ці варта апаваджаць пра вялікае свята, а затым перасыпаць яго соллю слёз? Слёзы высыхаюць, а свята ў сэрцы тваім так і застаецца... Неверагоднае казачнае свята. А ці толькі свята хацелася табе, Максім Калбаска? Ці толькі? Прызнайся шчыра, як не давала табе спакою неадчэпная думка, здрадлівая, крывадушная... Менавіта яна табе шаптала, не плач. Табе не такая ўжо і бяда там, далёка. Усё маеш.

Здаду пакуты, холад, голод. Смак хлеба ўсюды аднолькавы, цяпло ложка таксама... Вось як табе нашэптаў твой здрадніцкі голас... А ты выкладваеш толькі маюць са жмені адчутага, перажытага...

УСЕ, каму дорага беларускае слова, беларуская гісторыя і літаратура, з цікавасцю сустрэлі выхад у свет кнігі прафесара М. Булахава «Яўхім Федаравіч Карскі», якую сёлета выпусціла выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна.

На багатым фактычным матэрыяле прафесар М. Булахаў прасочвае жыццёвы шлях Я. Карскага, яго навуковы подзвіг, здзейснены ў імя беларускай мовы і культуры, у імя славістычнай навукі наогул. Амаль 23 гады аддаў Карскі працы ў Варшаўскім універсітэце, прайшоўшы ў ім шлях ад выкладчыка да рэктара. Навукова-педагагічны калектыў гэтага буйнейшага цэнтры навукі і культуры Еўропы адыграў выключную ролю ў фарміраванні Карскага як вучонага-славіста, як даследчыка. У гэты час Карскі вельмі многа працуе, бывае ў розных архівах і бібліятэках Расіі, дзе даследуе шматлікія старажытныя помнікі, рукапісы. У кнізе падкрэсліваецца, што акадэмік Карскі, распрацоўваючы тыя ці іншыя пытанні славяназнаўства, уносіў шмат новага, свайго, выпраўляў недакладнасці ці памылкі ў расшыфроўцы тэкстаў, асабліва такіх старажытных, як «Надпіс Самуіла. 993 г.», урывак з кірылаўскага евангелія XI стагоддзя і інш. Карскі вельмі даражыў гістарычнай праўдай, таму не шкадаваў ні сваіх сіл, ні часу для даследавання старажытных славянскіх помнікаў. Апрача таго, ён пісаў шмат водгукаў, рэцэнзій на працы іншых славістаў, даючы лаканічныя і дакладныя ацэнкі іх, выдзяляючы навізну і падкрэсліваючы ўклад гэтых вучоных у славянскую лінгвістыку.

Асобна разглядаецца ў манаграфіі М. Булахава палеаграфічная дзейнасць Я. Карскага, якога цікавіла развіццё пісьма ва ўсходніх славян, гісторыя іх моў і літаратур, суадносіны жывой, вуснай мовы і пісьмовай.

Шмат зрабіў Карскі для даследавання рускай мовы, асабліва старажытнага перыяду. Ім зроблены дэталёвы палеаграфічны і лінгвістычны аналіз та-

лінгвістыкі, беларускай філалогіі. У 26 гадоў пачаў Карскі навуковую дзейнасць з даследавання «Агляд гукаў і форм беларускай мовы». Любоў да роднага краю, да яго мовы і культуры ён пранёс праз усё жыццё, прысвяціўшы беларускай мове шматлікія манаграфіі, артыкулы, рэцэнзіі. Яго фундаментальная сямітомная праца «Беларусь» — багацейшае даследаванне ва ўсёй славянскай

акадэмік Я. Карскі, прасты беларускі народ захоўваў чысціню сваёй мовы, яе спрадвечнае багацце. У гэтым пераканаўся вучоны, вывучаючы народныя беларускія дыялекты, калі ён аб'ездзіў усе пагранічныя беларускія раёны Беларусі з мэтай устанавлення этнаграфічнай граніцы распаўсюджвання беларускай мовы. Бываючы на месцах, Я. Карскі разам з запісамі асабліва беларускай мовы вывучаў і апісваў быт народа, яго фальклор — песні, казкі, паданні.

У шматтомнай капітальнай працы «Беларусь» Я. Карскі глыбока даследаваў і фанетыку беларускай мовы, і лексіку, і граматыку, і сувязь яе з іншымі славянскімі мовамі, іх узаемаўплыў, правёў аналіз літаратурнай мовы як старажытнага перыяду, так і наваейшага часу, вывучыў палеаграфію, а таксама фальклор і этнаграфію.

І на аснове гэтага ўсебаковага вывучэння Я. Карскі грунтоўна, навукова даказаў, што беларуская мова — арыгінальная, самастойная славянская мова са сваёй гісторыяй, а беларускі народ — самастойны славянскі народ.

Акадэмік Карскі першы назваў беларускую мову — мовай, а не «наречнем» вялікарускай мовы, як яе звалі афіцыйныя ўлады. Яўхім Карскі — першы беларус, удастоены звання акадэміка, вялікі вучоны славянскага свету. Прафесар М. Булахаў у сваёй манаграфіі паказаў, што імя Я. Карскага заслужана стаіць побач з такімі выдатнымі вучонымі-лінгвістамі, як І. Сразнеўскі, Ф. Буслаў, А. Патэбня, І. Бадуэн дэ Куртэнэ і іншыя. Гэты чалавек — гонар нацыі.

Мікола ВАСІЛЕУСКІ.

ВЫДАННЕ ПРА ЖЫЦЦЁ І НАВУКОВУЮ ДЗЕЙНАСЦЬ ЯЎХІМА КАРСКАГА

ПЕРШЫ АКАДЭМІК

кіх старажытных рускіх помнікаў, як «Мсціславава евангелле» (XII стагоддзе), «Лаўрэнцьеўскі спіс летапісу», «Руская праўда» і іншых. Ён даследаваў уплыў А. Пушкіна, М. Гоголя, М. Ламаносава на развіццё рускай літаратурнай мовы. Цікавіўся Карскі і ўкраінскай мовай, асабліва тымі яе дыялектамі, што мяжуюць з беларускімі і рускімі дыялектамі.

Прафесар Булахаў асобна падкрэслівае выключна плённую дзейнасць Я. Карскага пасля выбаранна яго ў 1917 годзе акадэмікам і пераезду вучонага ў Петраград. Тут, у буйнейшым цэнтры навукі маладой Савецкай рэспублікі, Карскі цалкам аддаецца грамадскай і навукова-даследчай працы.

Асабліва вялікая роля акадэміка ў развіцці беларускай

культуры. Толькі з работ Я. Карскага пачалося ў нас навуковае даследаванне беларускай мовы, таму мы і называем яго заснавальнікам беларускага мовазнаўства. Яўхім Карскі, як ніхто іншы, вывучыў шматлікія помнікі духоўнай і свецкай літаратуры, старажытныя беларускія рукапісы, летапісы, а таксама юрыдычныя і іншыя помнікі пісьма, на аснове чаго зрабіў вывад, што ў XIII—XIV стагоддзях сфарміравалася старабеларуская мова, аб'яднаўшы дыялекты дрыгавічоў, радзімічаў і крывічоў — плямён, якія жылі каля Нёмана, Сожа, Прыпяці і Заходняй Дзвіны. Стаўшы дзяржаўнай мовай у Вялікім княстве Літоўскім, старажытная беларуская мова ўзбагачалася старабеларускімі і запазычанымі з іншых моў, хоць, як зазначае

МУЗЫКА ДЛЯ ўСІХ

Першаму савецкаму музычнаму выдавецтву «Музыка» споўнілася 50 гадоў. Аб прынцыпах і асноўных напрамках яго дзейнасці ў гутарцы з карэспандэнтам Агенцтва друку Навіны расказвае галоўны рэдактар выдавецтва кампазітар Леанід СІДЗЕЛЬНІКАЎ.

— У сувязі з «залатым» юбілеем прывяду некалькі лічбаў. За паўстагоддзя выпушчана больш за 44 тысячы назваў нотных выданняў тыражом 453 мільёны экзemplараў і больш за 3 тысячы назваў кніг тыражом амаль 49 мільёнаў экзemplараў. Па маштабу дзейнасці наша выдавецтва — адно з буйнейшых спецыялізаваных у свеце. Да ўсяго, што мы выдаём, працягваюць цікавасць многія краіны на ўсіх кантынентах.

З дня заснавання «Музыка» непарывуна звязана з гісторыяй Савецкай краіны, са станаўленнем і развіццём яе музычнай культуры. Яшчэ ў 30-я гады пачаўся выпуск вялікай серыі папулярных выданняў: «Масавыя песні», «Музыка — масам», «Клубная самадзейнасць», «Танная бібліятэка». І такому прынцыпу — дэмакратычнай накіраванасці выдаваемай літаратуры — мы верныя і па сённяшні дзень.

У дзейнасці нашага выдавецтва вядучае месца належала і належыць прапагандзе рускай музычнай класікі. Пацвярджэнне таму: акадэмічны поўны збор твораў Міхаіла Глінкі (у 18 тамах), Пятра Чайкоўскага (у 62 тамах), Мікалая Рымскага-Корсакава (у 50 тамах), Сяргея Пракоф'ева (у 20 тамах), сімфанічны, фартэп'яны і вакальныя творы Аляксандра Даргамыжскага, Мадэста Мусаргскага, Аляксандра Бардына, Аляксандра Скрябіна, Сяргея Рахманінава.

Не менш значны ўклад выдавецтва ў папулярнацыю лепшых узораў савецкай шматнацыянальнай музыкі. Пачаты выпуск 42-томнага збору твораў Дзмітрыя Шостакавіча і 24-томнага — Арама Хачатуряна.

Мы рэгулярна друкуем творы кампазітараў усіх саюзных рэспублік — Кара Караева, Фікрэта Амірава, Атара Тактакішвілі, Калыя Малдабасанова, Барыса Лятшынскага, Эдуардаса Балсіса і іншых.

У юбілейным для «Музыка» годзе, як і раней, мы шмат увагі ўдзяляем творчай спадчыне выдатных замежных кампазітараў. У бліжэйшых і перспектывных планах — выпуск партытур сімфоній Дворжака, Брытэна, клавіраў твораў Гайдна, Моцарта, Бізе, Дэлліба, Бетховена, Шапэна.

«Музыка» — у пастаянных кантактах з многімі замежнымі калегамі. Дагаворы на выпуск перакладной літаратуры звязваюць «Музыку» з выдавецтвамі сацыялістычных краін, ФРГ, Вялікабрытаніі, Францыі, Швецыі, Іспаніі. Сёлета, напрыклад, мы выпусцім «Шведскую народную музыку» Лінга, «Выбраныя пісьмы» Берліэза, «Гісторыю нарвежскай музыкі» Грынды, манаграфіі «Ян Сібеліус» Тавастэрна, «Багуслаў Марціну» Мігуле.

З музычнымі выдавецтвамі сацыялістычных краін ажыццэўлена некалькі сумесных работ. Гэта зборнік «Сацыялістычная музычная культура», «Зборнік песень народаў сацыялістычных краін», альбом «П. І. Чайкоўскі» (сумесна з ГДР), «Пушкін і Міцкевіч у вакальнай лірыцы рускіх і польскіх кампазітараў» (сумесна з ПНР).

Вялікую карысць у расшырэнні нашых творчых сувязей прыносіць удзел у міжнародных нарадах прадстаўнікоў музычных выдавецтваў, у міжнародных кніжных кірмашах. Такія сустрэчы ўзбагачаюць тэматыку «Музыка» і ў сваю чаргу ўсіх тых, хто знаёміцца з яе выданнямі.

У Гродна адкрыўся абласны тэатр лялек. У складзе творчай групы новага калектыву — выпускнікі Гродзенскага культурна-асветніцкага вучылішча, Ленінградскага і Іркуцкага тэатральных інстытутаў. Сваю біяграфію новы тэатр пачаў лірычнай фантазіяй «Людзвіг і Тутэ» па п'есе В. Богача і С. Хрыстоўскага.

НА ЗДЫМКАХ: артысты тэатра (злева направа) Аляксандр ЯКУТОВІЧ, Галіна СІБІРЦАВА і Канстанцін СВЯТАЎ з персанажамі спектакля; першыя гледачы.

Фота А. ПЕРАХОДА.

ПАЛІГРАФКАМБІНАТУ ІМЯ Я. КОЛАСА — 25 ГАДОУ

ФАБРЫКА КНІГІ

Старажылы Мінска добра помняць той пасляваенны час, калі на Камароўскай плошчы разгарнулася вялікае будаўніцтва. На тым месцы, дзе раней стаялі драўляныя хаткі, вырас манументальны будынак паліграфічнага камбіната. А ўжо ў жніўні 1956 года на новым прадпрыемстве была выпушчана першая кніга. Тады ж Камароўская плошча была перайменавана ў плошчу Якуба Коласа, а паліграфічнаму камбінату прысвоена імя беларускага песняра. Дарэчы, у ліку першых кніг гэтага прадпрыемства быў і зборнік апавяданняў Якуба Коласа, які выйшаў у серыі «Школьная бібліятэка».

Цяпер Мінскі паліграфкампінат, якому сёлета споўнілася 25 гадоў, адно з буйнейшых у сваёй галіне прадпрыемстваў краіны. Штодзённа звыш двухсот тысяч, а ў год каля пяцідзiesiąці мільёнаў кніг і брашур пачынаюць адсюль свой шлях да чытачоў. А ўсяго за гады работы тут выпусцілі звыш мільярда экзemplараў розных кніг. Разнастайная па тэматыцы прадукцыя камбіната: палітычная і мастацкая літаратура, падручнікі для сярэдніх школ, тэхнікумаў, вышэйшых навучальных устаноў і выданаўчых прадукцыя. Па аб'ёму і фармаце выданні мінчан таксама розняцца: ад кніжак-малютак да фундаментальных энцыклапедычных шматтомнікаў.

З асаблівым стараннем працавалі паліграфісты над выпускам Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. На працягу шасці з палавінай гадоў наборшчыкі, друкары, пераплётчыкі быццам трымалі экзамен на сталасць і майстэрства. І трэба сказаць, што ён вытрыманы з гонарам: у маі 1975 года быў выпушчаны апошні, дванаццаты том БелСЭ. Гэта выданне прызнана бібліятэкай Арганізацыі Аб'яднаных Нацый адным з лепшых у свеце.

У розныя гады на мінскай фабрыцы кнігі былі надрукаваны многія творы грамадска-палітычнай літаратуры, рускай і замежнай класікі, сучаснай савецкай, у тым ліку і беларускай, прозы і паэзіі.

Многа радасці майстры-паліграфісты дастаўляюць нашым маленькім чытачам. Прыгожыя выданні для дзяцей — прадмет іх асаблівага клопату.

Кнігі, надрукаваныя на камбінате імя Я. Коласа, удзельнічалі ў многіх конкурсах, на рэспубліканскіх, усесаюзных і міжнародных выстаўках. Звыш 160 выданняў узнагароджаны дыпламамі і граматамі. Так, на Сусветнай кніжнай выстаўцы ў Лейпцыгу (ГДР) залаты медаль прысуджаны беларускаму «Буквару», а кніга Я. Коласа «Новая зямля» ўдастоена сярэбранага медалю і ганаровага дыплама. За высокамастацкае паліграфічнае выкананне кнігі камбінат узнагароджаны сярэбраным медалём ВДНГ СССР.

У цэхах камбіната штогод з'яўляецца новая паліграфічная тэхніка. Так, напрыклад, толькі за гады дзвюх апошніх пяцігоддзяў было ўстаноўлена каля 300 адзінак новага тэхналагічнага абсталявання.

На камбінате пастаянна адбываецца рэканструкцыя цэхаў, участкаў, служб. Прычым, рэканструкцыя — не самамэта, а сродак павышэння прадукцыйнасці працы, якасці прадукцыі, культуры вытворчасці, умоў працы. А гэта першачарговая ўмова для павелічэння выпуску ўсіх відаў друкаваных выданняў, неабходных для савецкага народа, для далейшага развіцця культуры ў нашай краіне.

А. РАКОВІЧ.

ЯГО КАРЦІНЫ АДНАЧАСОВА ЛІРЫЧНЫЯ І ЭПІЧНЫЯ НА СТЫКУ ЧАСОЎ

тара ля камеры. Старажытнае народнае мастацтва і сучасныя камунікацыі. Два светы аб'яднаны ў адзінай кампазіцыі. Дотык сённяшняга дня да вечнасці. Гэтую карціну можна лічыць праграмнай у творчасці мастака.

Удзельнічаць у выстаўках Тоўсцік пачаў яшчэ будучы студэнтам Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, які ён скончыў у 1972 годзе. Потым тры гады малады мастак правёў у Азербайджане, дзе ён павышаў свой прафесійны ўзровень у творчай майстэрні Акадэміі мастацтваў СССР. Падобны міжрэспубліканскі абмен практыкуецца даволі

Вяртанне ў Мінск. Праца. І вось у 1974 годзе з-пад яго пэндзля выходзіць палатно пад назвай «Легенда старога замка» — спроба асэнсаваць мінулае, яго сувязь з сучасным. Карціна — успамін аб Гальшанскім замку і свайго роду рэканструкцыя тых падзей, якія маглі б адбывацца ў гэтых сценах шмат стагоддзяў назад. Тут мастаком упершыню прыменены прыём аб'яднання некалькіх кампазіцый у адной, потым ён будзе вельмі ўдала скарыстаны ў «Песні». «Канструктыўны вузел» карціны — букет кветак, што нібы прараслі праз стагоддзі. Тут выразна адчуваецца зварот да мінулага з пазіцый сучаснасці і пошук духоўных каштоўнасцей на стыку часоў і паняццяў.

Мастак верны гэтаму прынцыпу. Нават звяртаючыся да сучаснасці, ён закранае пазачасовыя «вечныя» тэмы. Напрыклад, яго карціна «Дзень паўналеця» (1979) прысвечана станаўленню асобы. Немалаважную ролю ў гэтым творы адыгрывае пейзаж. Прырода сімвалізуе вялікі свет Бацькаўшчыны, які адкрыты перад юнаком. Можна сказаць, што ў карціне тры героі і кожны з іх — галоўны: юнак — бацькі — Бацькаўшчына.

Карціна «Сям'я» — другі паварот той жа вечнай тэмы чалавечых адносін. Цёплы летні вечар, нібы сама прырода спрыяе аб'яднанню людзей, умацаванню ўнутраных сувязей паміж імі. У нейкім сэнсе карціну можна назваць ідыліяй. Што ж, жыццёвыя каштоўнасці можна адлюстроўваць і праз канфлікт. І праз ідылію.

І «Дзень паўналеця», і «Сям'я» — творы аўтабіяграфічныя.

Асобы адносіны ў мастака да пейзажа. Яго карціны адначасова эпічныя і лірычныя. Вось «Жнівень» — край азёр, Лепельшчына, як увабленне Беларусі. «Аколіца» — на першым плане дрэва з апусцелым гняздом бусла, узнікаюць пэўныя асацыяцыі з міграцыяй сельскіх жы-

хароў у горад, з ломкай традыцыйных уяўленняў аб вёсцы. Праз такі, быццам бы нейтральны, жанр закранаецца сацыяльнае пытанне.

Плённа працуе мастак і ў партрэце.

У гэтым сэнсе можна адзначыць партрэты сяброў Уладзіміра Тоўсціка мастакоў Міколы Селешчука і Уладзіміра Савіча.

— Галоўнае — чалавек і яго справа. Савіч намалюваны нібы ў момант размовы. Партрэт я зрабіў наўмысна тэатралізаваным. Саламяны капялюш на галаве. У руках птушка, зробленая народным майстрам, фон — старажытнабеларускі жывапіс. Савіч — кніжны графік, працуе з казкамі, фальклорнымі матэ-

рыяламі. Па характару вельмі жывы, рухавы. Я хацеў, каб у партрэце адчувалася гэта.

Селяшчук па характару — поўная процілегласць Савічу. І ў творчасці яго больш цікавіць не мінулае, а сучаснасць. У кампазіцыю я ўвёў афорт Міколы — гэта свет яго вясковага дзяцінства, а фон — сённяшні гарадскі краявід, які ўвасабляе яго штодзённае асяроддзе.

Уладзімір Тоўсцік мастак вельмі самабытны, і разам з тым у яго творчасці адлюстраваны тыповыя рысы сучаснага выяўленчага мастацтва Беларусі: шырокі зварот да нацыянальнай спадчыны, цікаўнасць да народнага мастацтва, гістарычных і этнаграфічных матэрыялаў. Аднак сучаснае і мінулае плёна суіснуюць у яго творах, адсюль шматпланавасць карцін, сумішчэнне ў іх інтэлектуальнасці і эмацыянальнасці.

Пра маладога мастака прынята гаварыць, што наперадзе ў яго вялікі творчы шлях. Але ж і крокі, ужо зробленыя Уладзімірам Тоўсцікам, заўважаны аматарамі мастацтва. Жывапісец на правільнай дарозе, і таму для яго карцін надоўга спыняюцца гледачы.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ.

НА ЗДЫМКАХ: мастак Уладзімір Тоўсцік і яго працы «Жнівень» і «Дзень паўналеця».

Звычайна, калі ў мастака пытаюцца, як была створана тая ці іншая карціна, ён адказвае, што маляваць значна лягчэй, чым пра гэта раскажваць. Калі аўтар сам тлумачыць свой твор, ён нібы выключае іншыя трактоўкі створаных ім вобразаў. А сапраўдны твор заўжды шматпланавы і, адпаведна, павінен выклікаць розныя эмоцыі ў розных гледачоў.

Сапраўднае не можа быць выпадковым. Гэта заканамерны вынік творчых намаганняў. Але часам менавіта выпадак падказвае мастаку сюжэт і кампазіцыю, астатняе, як кажуць, справа тэхнікі. Вось такая заканамерная выпадковасць аднойчы дала магчымасць мастаку Уладзіміру Тоўсціку ў думках убачыць свой будучы твор. Я маю на ўвазе карціну «Песня (Дотык)».

Старажытная народная песня, сучасная для ўсіх часоў, — увабленне нацыянальнай самабытнасці. Як за-

хаваць гэты скарб, як захаваць сваю самабытнасць у век стандартызацыі, такая праблема хваліме мастака. Неяк Уладзімір Тоўсцік удзельнічаў у тэлевізійнай праграме. Для яго гэта было ўпершыню, а значыць цікава. Мастака ўразіла тое, што ён убачыў «з адваротнага боку экрана»: здымачныя павільёны, складаная тэхніка, сам працэс стварэння перадачы...

І вось жывапіснае палатно: ідзе запіс тэлепраграмы. На сцэне — артысты фальклорнага ансамбля: жанчыны ў намітках, хлопец у саламяным капялюш, дзяўчынка з жытнім снапом у руках. За слона аддзяляе іх ад апера-

часта, ён дае магчымасць чалавеку пашыраць свой круггляд, думаць, параўноўваць. Менавіта гэты час Уладзімір лічыць плённым у сэнсе станаўлення сябе як мастака, станаўлення ўласных поглядаў.

Знаёмства з іншай мастацкай школай, іншым народам і прыродай было падставай для перагляду некаторых ранейшых меркаванняў пра жыццё і мастацтва. Там, у творчай майстэрні, упершыню сур'ёзна стала для яго пытанне уваблення нацыянальнага ў мастацтве. Аднак павінен быў прайсці пэўны час, каб роздумы і ўражання ўвасобіліся ў творах.

БЫЦЬ КАРЫСНЫМ ЛЮДЗЯМ

С. НОВІКУ-ПЯЮНУ — 75 ГАДОЎ

Дзверы яго невялікай кватэры на вуліцы Кур'янава ў Мінску заўсёды гасцінна расчынены для сяброў і проста знаёмых. Асабліва частыя госці ў Сяргея Міхайлавіча — дзеці. Яго кватэра падобна на дзіцячы штаб, дзе яны збіраюцца, каб абмеркаваць свае справы, пачытаць вершы, паслухаць музыку. Гаспадар вельмі ўважліва ставіцца да творчасці сваіх дзяцей сяброў. Многія з іх, падтрыманыя ў свой час Новікам-Пяюном, сталі прафесійнымі пітаратарамі, паэтамі, журналістамі.

Паэт, кампазітар, настаўнік — вось далёка не поўны пералік прафесій Сяргея Новіка-Пяюна. Ён нарадзіўся ў беднай сям'і ў вёсцы Лявонавічы, што на Нясвіжчыне. Вучыўся спачатку ў гімназіі, дзе праявіў вялікі здольнасці да моў, потым на настаўніцкіх курсах у Вільні. За арганізацыю тайных беларускіх школ, народнага хору ў роднай вёсцы, драматычнага гуртка ён быў асуджаны белапольскім судом. Увесь час свайго знаходжання ў ссыльцы ў Памор'і Сяргей Міхайлавіч займаўся культурна-асветніцкай дзейнасцю, пісаў апалядні і вершы ў дзіцячы часопіс «Заранка»,

які рэдагавала Зоська Верас, друкаваўся ў іншых выданнях.

Цікавае і надзвычай складанае жыццё пражыў С. Новік-Пяюн. У засценках фашысцкага лагера смерці ў Калдычэва каля Баранавіч нарадзіліся яго лепшыя песні, прасякнутыя сыноўскай пяшчотай да Бацькаўшчыны, верай у заўтрашні дзень.

Вядомы знаўца заходнебеларускай літаратуры У. Калеснік так піша аб Новіку-Пяюну: «Драматычныя павароты біяграфіі Пяюна надаюць яго паэзіі асаблівы, зменлівы каларыт. Мы бачым дзівосны, няўстойлівы светацэнтр, здаецца, нібыта з'явіўся асветлены прывідлівым святлом начное паходні. Чым далей ад радзімы кідае героя злы лёс, тым мацней і драматычней дзейнічае сіла прыцяжэння. І далей. «Вершы, створаныя аўтарам у лагера смерці Калдычэва, не маюць у беларускай паэзіі прэцэдэнту...»

...Шчырыя і добрыя вочы ў гэтага чалавека, якога ў яго 75 гадоў ніяк не назавеш старым. Усё сваё жыццё прысвяціўшы роднаму народу, ён і цяпер імкнецца быць у гушчыні падзей, быць карысным людзям.

З АРХІВА КАМПАЗІТАРА

Фонды Літаратурнага музея Янкі Купалы папоўніліся новымі экспанатамі, 59 розных матэрыялаў з архіва старэйшых беларускай музыкі, народнага артыста БССР М. Чуркіна перадала ў дар музею жонка сына кампазітара В. Чуркіна.

З Купалам Чуркін сустракаўся ў 30-я гады, калі жыў у Магілёве. Але часцей кампазітару даводзілася бачыцца з жонкай паэта У. Луцэвіч. Яна падарыла кампазітару кніжку «Янка Купала. Выбраныя творы» з аўтографам. На многіх старонках алоўкам рукою М. Чуркіна побач з вершамі напісаны ноты.

Сярод паступіўшых дакументаў — раманс «Ты прыдзі». Аўтар прысвяціў яго жонцы Я. Купалы. Уладзіслава Фран-

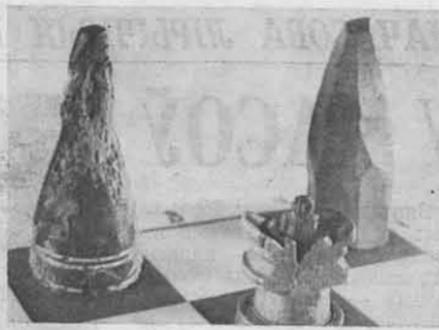
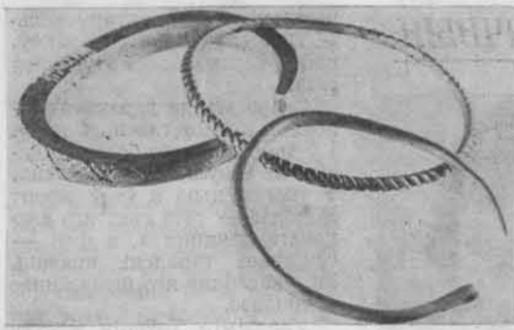
цаўна вельмі хацела, каб оперу «Раскіданае гняздо» па аднайменнай драме Я. Купалы напісаў М. Чуркін. Есць матэрыялы, якія сведчаць аб рабоце кампазітара над гэтым творам. У 1963 годзе, у самы прыгледзень свайго 90-годдзя, кампазітар закончыў оперу ў клавіры.

У фондах музея беражліва захоўваюцца ноты песень, рамансаў на вершы Я. Купалы «Над ракою ў спакою», «Я калгасніца маладая», «Ты прыдзі» і іншыя. Некаторыя з паступіўшых экспанатаў будучы выкарыстаны пры абнаўленні раздзела экспазіцыі «Купала і мастацтва».

ВЫСТАЎКУ ЎБАЧАЦЬ МАРАКАНЦЫ

Упершыню жыхары Рабата ўбачаць выстаўку твораў самадзейнай мастацкай творчасці навучэнцаў і работнікаў навучальных устаноў прафтэхнавування нашай рэспублікі. У экспазіцыі, якая ўжо знаходзіцца ў дарозе, прадстаўлена каля ста твораў выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Шырока паказваюцца выра-

бы ручнога і машыннага ткацтва, мастацкая вышыўка, інкрустацыя саломкай, кераміка, чаканка па метале, разьба па дрэве. Выстаўка ў Марока — не першая надобная экспазіцыя для паказу за мяжой. Работы вучняў пабывалі ўжо ў Венгрыі, Чэхаславакіі, Фінляндыі, Канадзе, на Кубе.

МУЗЕЙ СТАРАДАЎНЯГА ВІЦЕБСКА

Віцебск — адзін са старадаўніх гарадоў Усходняй Еўропы, летапісны ўспамін пра які адносіцца да канца X стагоддзя. Гісторыя горада даволі багатая на падзеі. Віцебск уваходзіў у склад Полацкага княства, затым трапіў пад уладу смаленскіх князёў, але ў другой палове XII стагоддзя стаў цэнтрам самастойнага княства. Вядома гораду і барацьба з іншаземнай наваляй. Двойчы (у 1242 і ў 1262 гадах) віцязьчане разам з ноўгарадцамі прымалі ўдзел у барацьбе з Лівонскім ордэнам.

На мяжы XIV стагоддзя Віцебск уваходзіць у склад Вялікага княства Літоўскага. Узрастае яго эканамічнае і палітычнае значэнне як важнага гандлёвага горада на балтыйскім водным шляху. У 1597 годзе горад набывае магдэбургскае права. У XVII стагоддзі Віцебск становіцца ахвярай ваенных дзеянняў, вытрымлівае аблогу, пажары. У 1772 годзе ў час падзелу Рэчы Паспалітай горад адыходзіць да Расійскай імперыі.

За шмат вякоў на месцы старадаўняй часткі Віцебска, у сутоку Заходняй Дзвіны і Віцьбы, на так званых Верхнім і Ніжнім замках утварыўся магутны культурны пласт, які

ўтрымлівае рэчы старажытнага паходжання. Вывучэнне гэтых напластанняў — задача археолагаў. У 1977 годзе тут быў створаны Віцебскі археалагічны атрад з мэтай вывучэння старадаўняга горада. На працягу 1977—1978 гадоў пад кіраўніцтвам кандыдата гістарычных навук М. Ткачова была праведзена вялікая праца па вывучэнню Верхняга замка Віцебска. Былі выяўлены рэшткі гарадской забудовы XII—XVIII стагоддзяў. Асобныя будынкі, дзякуючы вільготнаму культурнаму слою, захаваліся ў вышыню да 5—6 вякоў. У некаторых ёсць падлога, нават печы. Пабудовы старадаўняга Віцебска секліся «ў чашку» з хваёвага бяввення. Зрэдку ўжываўся і дуб. Існавалі і іншыя даволі цікавыя прыёмы будаўніцтва: напрыклад, «у шулы», «у замёт», рамныя канструкцыі.

Аснову планіроўкі старадаўняга горада складалі вулічныя маставыя, якія насціліліся з бяввення або дошак. Шырыня вуліцы, напрыклад, у XVII стагоддзі была да 5 метраў.

Па краі дзядзінца (умацаванай часткі) старадаўняга Віцебска ішоў моцны абарончы вал. Рэшткі яго былі ўскрыты

ва ўсходняй частцы Верхняга замка.

Раскопкамі было выяўлена больш за 1,5 тысячы розных знаходак. Гэта — прылады працы і зброя, рэчы хатняга ўжытку і ўпрыгожання. Сярод іх ёсць вырабы з жалеза, каляровага металу, каменя, скуры, шкла, дрэва, косці, бурштыну. Найбольш цікавыя знаходкі — шахматныя фігуркі XII—XVII стагоддзяў: «рух» і «ферзь», шыферная праселка з подпісам «Мар'яна», бронзавы крыж XV стагоддзя з выявамі біблейскіх сюжэтаў.

Намечана стварыць у Віцебску археалагічны запаведнік-музей старадаўняга горада. Таму археалагічныя раскопкі тут будучы весці да 1984 года ўключна, а выяўленыя пабудовы — кансервавацца і брацца пад часовую паверхню да ўзвядзення стацыянарнага павільёна.

Л. КАЛЯДЗІНСКІ,
кіраўнік Віцебскага археалагічнага атрада.

НА ЗДЫМКАХ: рэчы з раскопак старажытнага Віцебска — бронзалеты XII стагоддзя; шахматныя фігуркі і загагоўка да іх; частка забудовы Віцебска XIII—XIV стагоддзяў; бронзавы крыж XV стагоддзя.

(ПОРТ)

«ЗА ДРУЖБУ І БРАТЭРСТВА» —

пад такім дэвізам вось ужо дзесяты раз былі праведзены міжнародныя спарціўны сацыялістычных краін па комплекснаму мотамнагабор'ю.

Спарціўцы прайшлі на складаных трасах каля Лагойска, што пад Мінскам.

Вялікага поспеху дамагліся савецкія спартсмены. Яны першыя сталі пераможцамі сярод юніёраў, так і сярод мужчын, і ў камандным, і ў асабістым залку.

У асабістым залку сярод мужчын перамог масквіч Сяргей Повараў. За ім размясціліся мінчанін Аляксандр Шымкевіч і Манфрэд Вэбер (ГДР). І сярод юніёраў першыя два месцы занялі савецкія спартсмены: Аляксандр Нефентаў, Валерый Жураўскі.

АПОШНІ ПЕРАМОЖНЫ...

А. Вядзернікаў, Ю. Барынаў, С. Прыбыл. У такім парадку размясціліся савецкія спартсмены на п'едэстале гонару пасля заканчэння юбілейнай, 25-й велагонкі па Славакіі.

Савецкая каманда перамагла і сярод зборных калектываў краін, якія ўдзельнічалі ў гонцы. Гэта стала вядома пасля таго, як мінчанін М. Навумаў са зборнай СССР выйграў апошні, дзесяты этап.

СТАЎ ПРЫЗЁРАМ

У Санта-Дамінга (Даміні-

канская Рэспубліка) прайшло першыя светы па стральбе з пнеўматычнай зброй.

В гэтых спарціўстваў з бронзавым медалём вярнуўся мінчанін Ігар Васінскі. У стральбе з пісталета ён выбіў 575 ачкоў.

У СКЛАДЗЕ ЗБОРНАЙ СССР

Прыемная навіна прайшла з невялікага амерыканскага горада Вундлендс. На юніёрскім чэмпіянаце свету па сначках у вадзі залатога медала быў удастоены мінчанін У. Сяменька, а «серабро» прывезлі дамоў беларускія спартсменкі В. Міронава і А. Стасюлевіч.

Савецкая каманда на гэтым першынстве заваявала 5 залатых, 7 сярэбраных і 4 бронзавыя медалі. У гаспадароў — скакуноў у вадзі — 12 медалёў рознай пробы.

КАЦЯ-КАЦЯРЫНА

Музыка У. БУДНІКА

Словы А. ГРАЧАНІКАВА

За палямi, за лясамi,
За грымотнымi шляхамi,
Дзе цвіце ў гаях калiна,
Расцвітала Кацярына.

Прыпеў:
Вочы ў гэтай чараўнiцы,
Як палескiя крынiцы,
Косы ў Кацi-Кацярыны,
Як лясныя ручаiны,
Каця, Каця,
Каця, Каця-Кацярына,
Ад зары i да зары
Стогнуць хлопцы, як бабры.
Калi Каця iдзе дадому,
I, забыўшыся на стому,
Хлопцы ходзяць кругалю,
Каб убачыць хоць здаля.

Прыпеў:
Хлопцы, Кацю не чапайце,
Хлопцы, крыху пачакайце,
Хто з вас ходзiць недарма,
Каця скажа вам сама.

ПАДВЯЛА ШЭРАГА КЕМЛІВАСЦЬ

Якімі толькі эпітэтамі не ўзнагароджваюць воўка: асцярожны, каварны, спрытны, смелы. Але вось — ці кемлівы?

У лягас у Целяханах даставілі навацёлаў — 49 аленяў. Іх трымалі ў загоне. Ноч прайшла спакойна, а раніцай людзі заўважылі, што адно аленяны ні на крок не адыходзіць ад машыны. Іншыя чуйна «стрыгуць» вушамі, збіваюцца ў кучу. Абышлі лагер і ўбачылі падкоп. Вось у чым прычына неспакою жывёл: па ўсіх правілах традыцыйнага воўчага палявання на іх рыхтаваўся напасці шэры, ды нешта яму перашкодзіла. А ад аленяў яго аддзяляла ўсяго толькі невысокая заграда. Пераскоч яе — і ля мэты. Але ж не, не скеміў разбойнік, пачаў рабіць падкоп.

Наступнай ноччу воўка ўжо чакалі. Ён, крадучыся, наблізіўся да траншэі і зноў пачаў капаць пясок. Алені захваліваліся, збіліся ў кучу, а шэры так захапіўся, што на яго змаглі накінуць сетку. Раніцай, глядзячы на злоўленага няўдалага паляўнічага, якога падвяла кемлівасць, людзі жартавалі: — Ты б у рыжай лісы павучыўся. Ёй жа хітрасці не займаць.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Зак. 1390